

ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΩΝ ΒΑΚΟΥΦΙΚΩΝ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΩΝ ΤΗΣ ΚΑΒΑΛΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΘΑΣΟΥ

Μαριάννα Τσεγγελίδου

Διάγραμμα

Α. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Β. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ

- I. Έκταση και περιεχόμενο της παραχωρήσεως της ν. Θάσου προς το Mauhamet-Ali και της επιγενόμενης βακουφοποιήσεως.
- II. Τουρκοαιγυπτιακή διοίκηση της ν. Θάσου. Απελευθέρωση της Καβάλας και της ν. Θάσου (1912-1913)· η μετάβασή τους στην ελληνική δικαιοταξία.
- III. Η διαμορφωμένη στις ημέρες μας κατάσταση. Οριστικοποίηση των βακουφικών ιδιοκτησιών με το Ν. 1490/1984.

Γ. ΤΕΛΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Α. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Το ζήτημα των βακουφικών ιδιοκτησιών στην Καβάλα και τη ν. Θάσο αποτελεί θέμα επίμαχο εδώ και πολλά χρόνια. Αντιδράσεις σε επίπεδο τοπικών φορέων, δικαστικές διαμάχες και συνακόλουθα, λήψη μέτρων μονομερώς εκ μέρους της ελληνικής πολιτείας αποτέλεσαν μέσα ατελέσφορα για την επιτυχή επίλυση του ζητήματος και ταυτόχρονα κίνδυνο πυροδότησης των μακροχρόνιων δεσμών μεταξύ των δύο κρατών-της Ελλάδας και της Ηνωμένης Αραβικής Δημοκρατίας.

Το ζήτημα αυτό των βακουφικών ιδιοκτησιών ανέκυψε στις αρχές του αιώνα μας. Με την υποκατάσταση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας από την κυριαρχία του ελληνικού κράτους, κατά τα έτη 1912-1913, στις περιοχές της Μακεδονίας, Ηπείρου κ.ά. - τις χαρακτηριζόμενες ως Νέες Χώρες - είχαμε μετάβαση σε μία νέα δικαιοταξία.

Η ομαλή μετάβαση διασφαλίζεται κάθε φορά με τη σύναψη συμφωνιών μεταξύ των ενδιαφερόμενων μερών, τα οποία καθορίζουν το μεταβατικό καθεστώς. Στην προκείμενη περίπτωση το αντικείμενο των συμφωνιών¹ ήταν ιδιαίτερα πολύπλοκο εξαιτίας της διαφορετικής δομής των δύο δικαίων, του Οθωμανικού² αφενός και αφετέρου του διαδόχου Ελληνικού³. Ένα επιπρόσθετο ιστορικό δεδομένο και η ιδιόμορφη εξέλιξη του διαφοροποιεί την κατάσταση στην περιοχή της Καβάλας και της ν. Θάσου. Την ανάλυσή του διαπραγματεύεται η παρούσα μελέτη.

Β. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ

Ι. Έκταση και περιεχόμενο της παραχωρήσεως της ν. Θάσου προς το Mauhamet-Ali και της επιγενόμενης βακουφοποιήσεως.

α. Η ν. Θάσος κατά το έτος 1813 τελεί υπό την κυριαρχία των Τούρκων. Την εποχή αυτή ο Mauhamet-Ali, διοικητής της Αιγύπτου⁴, ζητά από το σουλτάνο Mahmut II (1808-1839) να του παραχωρήσει τη ν. Θάσο⁵, όταν ο δεύτερος προσφέρθηκε να τον ευχαριστήσει με κάποιο μεγάλο δώρο, ως αντάλλαγμα των υπηρεσιών του προς την Υψηλή Πύλη. Η πρότασή του έγινε αμέ-

1. Η σύναψη Διεθνούς Συμβάσεως μεταξύ της Ελλάδας και της οθωμανικής αυτοκρατορίας επακολούθησε της καταλήψεως των Ν. Χωρών από την πρώτη και η οποία Σύμβαση κυρώθηκε με το Νόμο ΔΣΙΓ' (υπ' αριθμ. 4213) «περί κυρώσεως της μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας Συμβάσεως περί ειρήνης της 1/14 Νοεμβρίου 1913» (ΕτΚ φ. 229/14-11-1913, σ. 809).

2. Ως οθωμανικό δίκαιο νοείται το «κοσμικό δίκαιο των Οθωμανών», όπως αυτό διαμορφώθηκε με τη θέσπιση νομοθετικών διατάξεων από τους Σουλτάνους (κανόνων = kanun) και τις κωδικοποιήσεις αυτών (kanunnâme), σε αντιδιαστολή προς το προγενέστερο Ιεροκρατικό Μουσουλμανικό Δίκαιο (Seri à), βασική πηγή του οποίου αποτέλεσε η ιερή Βίβλος των Μουσουλμάνων, το Κοράνιο (Kur'ân) βλ. Α. Ζ. Καλλικλή, Το οθωμανικόν δίκαιον εν Ελλάδι, Αθήναι 1931.

3. Σχετικά με την ιστορική εξέλιξη του Ελληνικού Δικαίου βλ. Γ. Π. Νάκο, Ιστορία Ελληνικού Δικαίου, Συμβολή στην Ιστορία του Αρχαίου Ελληνικού Δικαίου, Θεσσαλονίκη 1986, σ. 11-49, ιδιαίτερα για την περίοδο του Δικαίου του νεοελληνικού κράτους που ανασυστήθηκε (de facto) με την ελληνική επανάσταση του 1821, σ. 48-49.

4. Ο Mauhamet-Ali μετά την οριστική εκδίωξη των Μαμελούκων από την Αίγυπτο διορίζεται την 1-3-1811 διοικητής αυτής και καταβάλλει στο Σουλτάνο φόρο υποτελείας, δηλωτικό της κυριαρχίας της οθωμανικής αυτοκρατορίας, βλ. Ρ. Ραδόπουλος, Ο βασιλεύς Φουάτ ο Αος και η αναγεννώμενη Αίγυπτος, Αλεξάνδρεια 1930, σ. 6.

5. Για ποιό λόγο ο Mauhamet-Ali ζήτησε να του δωρηθεί η ν. Θάσος βλ. Α. Ε. Βακαλόπουλος, Ιστορία της Θάσου 1453-1912, Θεσσαλονίκη 1984, σ. 60-64.

σως δεκτή και με αυτοκρατορικό φερμάνι (ferman)⁶ της 30ης Μαρτίου 1813⁷ του παραχωρείται η ν. Θάσος⁸ ως ιδιοκτησία τελείας κυριότητας⁹.

β. Η έννοια της ιδιοκτησίας στο Οθωμανικό Δίκαιο. Η έννοια της ιδιοκτησίας ως π λ ή ρ ο υ ς κ υ ρ ι ό τ η τ α ς (mülknâme), όπως αυτή διαμορφώθηκε στο Μουσουλμανικό-Οθωμανικό Δίκαιο, προσομοιάζει μεν στην έννοια της κυριότητας του Βυζαντινορωμαϊκού Δικαίου, χωρίς όμως να ταυτίζεται πλήρως μ' αυτήν.

Σύμφωνα με το Ιεροκρατικό-Μουσουλμανικό Δίκαιο, η γη ανήκε στο Θεό και συνεπώς στον Καλίφη-Σουλτάνο, ως το θρησκευτικό εκπρόσωπό του στη γη. Η αντίληψη αυτή δεν απέκλειε την παραχώρηση σε ιδιώτες δικαιωμάτων επί της γης, αλλά η κτήση αυτών προϋπέθετε παραχώρηση από τον Καλίφη¹⁰. Ο όρος που χρησιμοποιούνταν για να δηλώσει τη σχετική εξουσία επί της γης ήταν ο όρος mülk, την πιο πετυχημένη απόδοση του οποίου στην ελληνική γλώσσα αποτελεί η έννοια της ιδιοκτησίας¹¹.

Μετά την ίδρυση του κράτους των Οσμανιδών (περί το 1300 μ.Χ.) και τη δημιουργία του πολιτικού Οθωμανικού Δικαίου¹² άρχισε να διαμορφώνεται

6. Τα φερμάνια ήταν έγγραφα της οθωμανικής αυτοκρατορικής γραμματείας, που έφεραν στην κορυφή τους τη λεγόμενη «τούγρα» (tuğra) και είχαν το μεγαλύτερο κύρος και ισχύ. Με αυτά εκφραζόταν με τρόπο περίτεχνο και ρητορικό η «Υψηλή» σουλτανική βούληση βλ. σχετικά με την έννοια του φερμανίου εις Γ. Π. Νάκο, Το νομικό καθεστώς των τέως δημόσιων οθωμανικών γαιών, 1821-1912, Θεσσαλονίκη 1984, σ. 332-334, βλ. επίσης το υπ' αριθμ. 16 έγγραφο (Firman de Mahmoud II-30 Mars 1813) στο παράρτημα της γαλλικής εκδόσεως, Α. Ε. Bakalopoulos, Thasos, son histoire, son administration de 1453 à 1912, Paris 1953, p. 103-106.

7. Η 30η Μαρτίου του (χριστιανικού) έτους 1813 αντιστοιχεί στην 27η του (σεληνιακού) μήνα Rebiyülevvel του (αραβικού) έτους εγίρας 1228, η οποία αναγράφεται ως ημερομηνία επί του εγγράφου του αυτοκρατορικού παραχωρητηρίου φερμανίου, βλ. Οθωμανικοί Κώδικες, υπό Α. Νικολαΐδου, Εν Κωνσταντινουπόλει 1890, τ. Β', σ. 991-1001, μέθοδος της τροπής της χριστιανικής ημερομηνίας σε μουσουλμανική.

8. Σ. Μερτζίδη, Θασιακά, ήτοι ιστορία της νήσου Θάσου από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι των νεωτέρων χρόνων, Καβάλα 1911, σ. 273 κε. και Γ. Παπαευστρατίου, Ιστορία της νήσου Θάσου από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι των καθ' ημάς, Αλεξάνδρεια 1922, σ. 128-131.

9. Βλ. το υπ' αριθμ. 16 έγγραφο στο παράρτημα της ΓΕ, Α. Ε. Bakalopoulos, op. cit. p. 106... Ας κατέχη και νέμηται εις το εξής ως ιδιοκτησίαν τελείας κυριότητος την νήσον ταύτην ο ειρημένος πασάς...

10. Α. Ζ. Καλλικλή, Το οθωμανικόν δίκαιον, ό.π., σ. 22, νόμιμη αιτία της παραχωρήσεως αποτελούσε είτε η καλλιέργεια της γης είτε η κτήση της ιδιότητος του «λαφύρου», βλ. επίσης Γ. Π. Νάκο, Το νομικό καθεστώς των τέως δημόσιων οθωμανικών γαιών, ό.π., σ. 55.

11. Α. Ζ. Καλλικλή, ό.π., σ. 21.

12. Η ανάγκη στρατιωτικής και πολιτικής οργάνωσεως του νέου κράτους των Οσμανι-

και η έννοια της δημόσιας ιδιοκτησίας (*arazi-i emiriye*). Το περιεχόμενό της συνιστούσε¹³: α) η ψιλή κυριότητα (*rakabe*), που παρακρατούσε το κράτος και συγκεκριμένα ο Σουλτάνος ως ο εκπρόσωπος αυτού. Η παρακράτηση αυτή υποδήλωνε τη δημοσιονομική υποτέλεια του εδάφους στο κράτος, β) το δικαίωμα πλήρους χρήσης και κάρπωσης του εδάφους (*tasarruf*), το οποίο παραχωρούνταν σε ιδιώτες.

γ. Το σύστημα εισπράξεως των φορολογικών προσόδων. Γαίες δημόσιες (*arazi-i emiriye*) κηρύχθηκαν και οι γαίες της Μακεδονίας μετά την κατάκτησή της από τους Τούρκους και περιήλθαν κατά κυριότητα (*rakabe*) στο Οθωμανικό Δημόσιο¹⁴. Εξάλλου από το παραχωρητήριο φερμάνι διαφαίνεται ότι στην προκείμενη περίπτωση η ν. Θάσος ανέκαθεν υπαγόταν στις φορολογούμενες κτήσεις της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας¹⁵.

Το σύστημα που εφαρμοζόταν για την είσπραξη των δημόσιων προσόδων από τις φορολογούμενες επαρχίες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ήταν το λεγόμενο *ikta* ή *iltizam*: το σύστημα της μονοετούς ή πολυετούς μισθώσεως της είσπραξης των προσόδων του κράτους (*mukata-i emiriye*) σε ιδιώτες. Εκείνος προς τον οποίο γινόταν η παραχώρηση του παραπάνω δικαιώματος όφειλε να προκαταβάλλει στο δημόσιο ταμείο ορισμένο ποσό ως προκαταβαλλόμενο μίσθωμα (*icare muaccele*) και ταυτόχρονα να καταβάλλει και ετήσιο μίσθωμα, χαρακτηριζόμενο ως «εμπρόθεσμο μίσθωμα» (*icare müeccel*)¹⁶.

δών είχε ως συνέπεια τη θέσπιση νομοθετικών διατάξεων (*kanun*) από τους διάφορους Σουλτάνους. Οι κωδικοποιήσεις των *kanun* (*kanunnâme*) αποτέλεσαν το «κοσμικό δίκαιο των Οθωμανών» βλ. *A. Z. Καλλικλή*, ο.π., σ. 37.

13. Βλ. αναλυτικότερα εις *A. Z. Καλλικλή*, ό.π., σ. 39 κε., επίσης *N. Π. Ελευθεριάδη*, Τα δίκαια της Πολιτείας επί των εν Μακεδονία και Ηπείρω γαιών, Αθήνα 1915, σ. 7 κε.

14. *N. Π. Ελευθεριάδη*, Γνωμοδότηση Νομικού Συμβουλίου αριθμ. 170.475 της 28-12-1936, Δικαστική 1937/327. Οι γαίες οι οποίες καταλαμβάνονταν με τη βία από τους Μουσουλμάνους κηρύσσονταν δημόσιες γαίες, σε αντίθεση με εκείνες οι οποίες υποτάσσονταν εκούσια στην πολιτική εξουσία του Ισλάμ και ανήκαν στην κατηγορία των γαιών πλήρους κυριότητας, βλ. *N. Π. Ελευθεριάδη*, Μοναστηριακαί Γαίαι. Γαίαι και δάση ιερών Μονών Αγίου Όρους, εν Αθήναις 1939, σ. 52 κε., 49 κε., επίσης του *Ιδίου*, Γαίαι βασιλικαί, Θ. ΔΒ', σ. 223-224.

15. Βλ. το υπ' αριθμ. 16 έγγραφο στο παράρτημα της ΓΕ, *A. E. Bakalopoulos*, op. cit., p. 104, όπου γίνεται λεπτομερής αναφορά στη νομική κατάσταση της ν. Θάσου, από την εποχή που φερόταν ως τιμάριο (*timar*) ενός ναυάρχου μέχρι το κρίσιμο σημείο της παραχώρησής της στο *Mauhamet-Ali*.

16. *N. Π. Ελευθεριάδη*, Το μεταξύ Ελλάδος και Αιγύπτου ζήτημα της ν. Θάσου (Γνμδ) Δ/νη Δ', 349, του *Ιδίου*, Το Βακουφικόν και Κτηματικόν ζήτημα της Θάσου, Εφημερίς της ελληνικής και γαλλικής νομολογίας, εκδιδόμενη υπό *Σ. Κ. Μπαλάνου*, Αθήναι 1881-1930, σ. 47 κε.

δ. Το αντικείμενο της παραχωρήσεως προς το Mauhamet-Ali και η βακουφοποίησή του. Την έννοια αυτή είχε και η παραχώρηση που συντελέστηκε από το Σουλτάνο Mahmut II προς το βεζύρη του το Mauhamet-Ali· αντικείμενο της παραχώρησης αποτέλεσε ο μουκατάς (mucataa) της νήσου και όχι αυτή καθεαυτή η νήσος¹⁷. Στη συγκεκριμένη όμως περίπτωση ο Σουλτάνος απάλλαξε το βεζύρη του από τα οφειλόμενα ποσά του προκαταβαλλόμενου και του εμπρόθεσμου μισθώματος, αν και ο δεύτερος προσφέρθηκε να τα πληρώσει¹⁸. Εν τούτοις παρέμεινε υποχρεωμένος ο Mauhamet-Ali να καταβάλλει ορισμένο ετήσιο ποσό για τον αυτοκρατορικό ναύσταθμο της Κωνσταντινούπολης και ένα ποσό που αντιπροσώπευε το κεφαλικό φόρο (haraç) των Χριστιανών κατοίκων του νησιού¹⁹.

Στο παραχωρητήριο φερμάνι αναφέρεται επίσης ότι η παραχώρηση γίνεται ως ιδιοκτησία πλήρους κυριότητας (mülknâme). Ο όρος όμως αυτός του Οθωμανικού Δικαίου υποδηλώνει στην προκειμένη περίπτωση τον τρόπο της παραχώρησης του mukataa, την οποία χαρακτήριζε η ισοβιότητα²⁰.

Όταν ο προαναφερθείς βαλής της Αιγύπτου ζήτησε να του παραχωρηθεί το δικαίωμα εισπράξεως των φορολογικών προσόδων της ν. Θάσου, εκδήλωσε και την πρόθεσή του να προβεί στην ίδρυση φιλανθρωπικών ιδρυμάτων²¹. Αφού του χορηγήθηκε η προαπαιτούμενη σχετική άδεια του Σουλτάνου προέβη σε βακουφοποίηση²² του mukataa υπέρ κοινωφελών ιδρυμάτων, τα οποία

17. Ν. Π. Ελευθεριάδη, δ.π., σ. 349, του *Ιδίου*, δ.π., σ. 47, πρβλ. του *Ιδίου* Γνωμ. Νομ.Συμβ. σε Δ-κή 1937-327. Συνηθισμένο φαινόμενο στην οθωμανική αυτοκρατορία ήταν η παραχώρηση από το Σουλτάνο σε υπηκόους του - ως ανταμοιβή των υπηρεσιών τους - ορισμένων περιφερειών ή εκτάσεων, γαιών, όχι για καλλιέργεια ή εξουσίαση από αυτούς, αλλά απλώς μόνο για την εισπραξη από τις περιφέρειες αυτές των δημοσίων προσόδων. Από τις παραχωρήσεις αυτές δεν θίγονταν ουσιαστικά τα κυριαρχικά δικαιώματα του Σουλτάνου.

18. Βλ. υπ' αριθμ. 16 έγγραφο, δ.π., σ. 105 «...ο δούλος Μου ρηθείς Μεχμέτ Αλή πασάς είπε μεν ότι είναι πρόθυμος να καταβάλλει το αντίτιμον, το οποίον καταβάλλουσιν οι κατέχοντες αυτά, αλλά εγώ αισχύνομαι να το πάρω. Τα χρήματα άτινα εξώδευσεν εις την υπόθεσιν της Χετζάζης δύναται να θεωρηθούν και λογισθούν χιλιάκις ως αντίτιμον. «Η παρέκλιση αυτή από τις διατάξεις του ιερονομικού δικαίου προκάλεσε την απόφαση του Souraî Devlet (αντίστοιχο προς το ΣτΕ) σχετικά με το έγκυρο της εκχωρήσεως βλ. υπ' αριθμ. 67 έγγραφο, δ.π., σ. 186 κε.

19. Ν. Π. Ελευθεριάδη, δ.π., σ. 348, του *Ιδίου*, δ.π., σ. 47.

20. Ν. Π. Ελευθεριάδη, δ.π., σ. 349, του *Ιδίου*, δ.π., σ. 48.

21. Βλ. υπ' αριθμ. 16 έγγραφο, δ.π., σ. 104. Στην Τουρκία είχε επικρατήσει Τούρκοι αξιωματούχοι να προβαίνουν σε βακουφοποίηση, μετά από σχετική άδεια του Σουλτάνου και απόφαση του Ιεροδικείου, των δημοσίων προσόδων που τους παραχωρούνταν. Ν. Π. Ελευθεριάδη, δ.π., σ. 349, επίσης του *Ιδίου*, Γνωμ.Νομ.Συμβ. Δ-κή 1937-327.

22. Ο θεσμός του vakf ή vakif συνίσταται στη δυνατότητα αφιερώσεως συγκεκριμέ-

ίδρυσε στη γενέτειρά του πόλη, την Καβάλα²³.

ε. *Έννοια των καταχρηστικών βακουφίων*. Το μέρος των δημοσίων προσόδων²⁴ που αφιερώθηκε στα ευαγή ιδρύματα της Καβάλας, ανήκουν στην ιδιαίτερη κατηγορία των καταχρηστικών ή μη γνησίων βακουφίων²⁵. Ο Σουλτάνος, ως ο εκπρόσωπος του Δημοσίου, είχε το δικαίωμα να διαθέτει τις δημόσιες προσόδους ορισμένων διοικητικών περιφερειών του κράτους στην εξυπηρέτηση ευαγών και κοινωφελών σκοπών· να εισπράττονται δηλ. οι δημόσιες πρόσοδοι απευθείας από τους νόμιμους επιτρόπους του βακουφίου (mütevelli)²⁶ και να διατίθενται στην εξυπηρέτηση των προαναφερόμενων σκοπών. Με τον τρόπο αυτό τα ευαγή καθιδρύματα υποκαθίστανται στα δικαιώματα του Δημοσίου²⁷.

Φανερό είναι ότι από την επιγενόμενη βακουφοποίηση δε θίγονται τα

νου πράγματος υπέρ φιλανθρωπικού σκοπού βλ. τη νομική ρύθμιση του θεσμού, Ομέρ Χιλμή, Βακουφικά Διατάξεις, Δ. Νικολαΐδη, ό.π., σ. 126 κε. Η αραβική λέξη vakf σημαίνει το «καλύειν την κτήσιν και μεταβίβασιν της κυριότητος συγκεκριμένου πράγματος εις τρόπον ώστε να θεωρείται τούτο ως θεϊόν κτήμα, ούτινος η ωφέλεια ανήκει εις τους ανθρώπους», βλ. Ομέρ Χιλμή, Βακουφικά Διατάξεις, Ζήτημα 1ον, επίσης Ν. Π. Ελευθεριάδη, Μοναστηριακά Γαίαι, ό.π., σ. 72 κε. Το «αφιερωθέν» θεωρείται ως res divini juri με αποτέλεσμα να καθίσταται res extra commercium και να απολαμβάνει της ιδιαίτερης προστασίας του Ιεροκρατικού Μουσουλμανικού Δικαίου. Κανένας Σουλτάνος δεν τολμούσε να θίξει ποτέ τα βακουφία. Μια τέτοια πράξη θα χαρακτηριζόταν αντίθετη προς το προαναφερόμενο Δίκαιο και επομένως ανίερη, βλ. Ν. Π. Ελευθεριάδη, Μοναστηριακά γαίαι, ό.π., σ. 74.

23. Ο Mauhamet-Ali προέβη στην ίδρυση Medrese (ιεροδιδασκαλείου)· οι λόγοι και οι επιδιωκόμενοι από αυτόν σκοποί αναγράφονται στις τέσσερις έμμετρες αραβοτουρκικές επιγραφές, τις εντοιχισμένες στο κτιριακό συγκρότημα του Imaret βλ. Στ. Δ. Καλοδούκας, υπόμνημα της 8ης Νοεμβρίου 1982 προς τον Εισαγγελέα Πλημμελειοδικών Καβάλας, σ. 7 κε.

24. Οι φόροι οι οποίοι εισπράττονταν από τη Θάσο μπορούν να διαιρεθούν σε δύο κατηγορίες: α) σε όσους δίνονταν προς την κυρίαρχη αυτοκρατορική κυβέρνηση και β) σ' αυτούς που δίνονταν προς τη διεύθυνση των βακουφίων για τη συντήρηση των φιλανθρωπικών ιδρυμάτων της Καβάλας, βλ. υπ' αριθμ. 41, 58 έγγραφα, ό.π., σ. 128, 157 αντίστοιχα.

25. Ν. Π. Ελευθεριάδη, ό.π., σ. 349, του Ιδίου, ό.π., σ. 144, για τη σχετική με τα καταχρηστικά αφιερώματα νομική ρύθμιση, βλ. Ομέρ Χιλμή, Βακουφικά Διατάξεις, ό.π., Ζητήματα 124-140, σ. 130⁴ κε. Οι δημόσιες πρόσοδοι οι οποίες βακουφοποιούνταν έφεραν την ειδικότερη ονομασία των tahsisat (= προσδιορισμάτων), καθώς επίσης και τη γενικότερη ονομασία των καταχρηστικών ή μη γνησίων βακουφίων ή απλώς των αφιερωμένων γαιών, βλ. Ν. Π. Ελευθεριάδη, Μοναστηριακά γαίαι, ό.π., σ. 78 κε.

26. Για την έννοια του mütevelli βλ. Ομέρ Χιλμή, Βακουφικά Διατάξεις, Ζήτημα 8ον, σ. 1263, επίσης Ν. Π. Ελευθεριάδη, Η ακίνητος ιδιοκτησία εν Τουρκία, Αθήνα 1903, σ. 82 κε.

27. Ν. Π. Ελευθεριάδη, Μοναστηριακά γαίαι, ό.π., σ. 72 κε., του Ιδίου, Η ακίνητος ιδιοκτησία, ό.π., σ. 40-42.

ιδιαίτερα δικαιώματα των νησιωτών κατοίκων στα ακίνητα που εξουσιάζουν²⁸.

στ. *Έννοια της βακουφοποίησης. Εξουσίες του διαχειριστή βακουφικής περιουσίας.* Με την ιδρυτική πράξη²⁹ της 26ης Ιουνίου 1813 του «Βακουφίου Καβάλας»³⁰ ο ιδρυτής του φιλανθρωπικού ιδρύματος επιφυλάσσει τη διοίκηση και τη διαχείριση αυτού για τον εαυτό του και τους κατιόντες του κατά την τάξη της κληρονομικής διαδοχής³¹.

Από την ιδιότητα του διαχειριστή βακουφικής περιουσίας απορρέει η εξουσία προστασίας των αφιερωθέντων πραγμάτων· αυτοί έχουν ως αποστολή τους τη συντήρηση, την επισκευή και τη μίσθωση της ακίνητης περιουσίας του Βακουφίου, καθώς επίσης και τη νόμιμη εκπροσώπησή του σε κάθε δίκη που το αφορά³².

Στα πλαίσια λοιπόν αυτής της διαχειριστικής τους εξουσίας και με χρήματα της βακουφικής περιουσίας οι μουτεβελήδες του Βακουφίου της Καβάλας προέβησαν, για λογαριασμό αυτού³³, στην αγορά ορισμένων κτημάτων στην περιοχή της Καβάλας και της ν. Θάσου. Τα κτήματα, τα οποία αγοράστηκαν με χρήματα του βακουφίου, καθίστανται και αυτά βακούφια³⁴, όπως προκύπτει από τους σχετικούς κτηματολογικούς τίτλους ιδιοκτησίας. Οι αφιερωμένες με τον τρόπο αυτό δημόσιες γαίες δεν υπάγονται στην κατηγορία των γνήσιων βακουφίων³⁵, αλλά θεωρούνται επίσης tahsisat (= προσδιορί-

28. Ν. Π. Ελευθεριάδη, Γνωμοδότηση, ό.π., σ. 349.

29. Βλ. Στ. Δ. Καλοδούκα, υπόμνημα της 8ης Νοεμβρίου 1982 προς τον Εισαγγελέα Πλημμελειοδικών Καβάλας, σ. 11.

30. Στη γενική έννοια του vakf περιλαμβάνονται αφενός μεν τα ευαγή καθιδρύματα και αφετέρου η περιουσία η οποία χρησιμεύει για τη συντήρηση και διατήρηση αυτών, βλ. Ν. Π. Ελευθεριάδη, Οι Μουσουλμάνοι εν Ελλάδι, Αθήνα 1913, σ. 24 κε.

31. Στον αφιερωτή εναπόκειται να εκλέξει και να διορίσει οποιονδήποτε θεωρεί κατάλληλο πρόσωπο ως mütevelli και να ορίσει τα πρόσωπα στα οποία θα περιέρχεται κατά κληρονομική διαδοχή η Εφορία, μετά το θάνατο του πρώτου Εφόρου, βλ. Ν. Π. Ελευθεριάδη, Η ακίνητος ιδιοκτησία, ό.π., σ. 43, 80· βλ. Στ. Καλοδούκα, Υπόμνημα, ό.π., σ. 11 κε., τους λόγους για τους οποίους, κατά την άποψη του ιδίου, το Βακούφιο Καβάλας έπαυσε από 17ης Ιουλίου 1922 να έχει νόμιμη εκπροσώπηση.

32. Για τα καθήκοντα του διαχειριστή βακουφικής περιουσίας βλ. Ν. Π. Ελευθεριάδη, Η ακίνητος ιδιοκτησία, ό.π., σ. 43 κε., 82 κε.

33. Όπως προκύπτει από τους κτηματολογικούς τίτλους ιδιοκτησίας, από το τηρούμενο στην Καβάλα αρχείο του τουρκικού κτηματολογίου.

34. Βλ. Ομέρ Χιλμή, Βακουφικά Διατάξεις, ό.π., Ζήτημα 55ον, σ. 1273, όταν ο Έφορος με χρήματα αφιερωθέντα (δηλ. με το αρχικό πράγμα του αφιερώματος και όχι από τις προσόδους αυτού) αγοράσει κάποιο κτήμα, αυτό καθίσταται αφιέρωμα με μόνη την αγορά του· δεν υπάρχει δηλαδή ανάγκη καθιέρωσης του αφιερώματος με απόφαση του Ιεροδίκη.

35. Την αντίθετη άποψη, ότι δηλ. τα κτήματα αυτά ανήκουν στα γνήσια αφιερώματα, διατυπώνει ο Ν. Π. Ελευθεριάδης στη γνωμοδότησή του για το βακουφικό ζήτημα της Θάσου στη Δ/νη 1926, σ. 350.

σματα), που σημαίνει ότι μόνο το δικαίωμα εξουσιάσεως (*hakk-i tasarruf*), ή και τα δημόσια τελέσματα ανήκουν στο αφιέρωμα και όχι καθεαυτές οι γαίες³⁶.

II. Τουρκοαιγυπτιακή διοίκηση της ν. Θάσου. Απελευθέρωση της Καβάλας και της ν. Θάσου (1912-1913): η μετάβασή της στην ελληνική δικαιοταξία.

α. Το ιδιόμορφο καθεστώς της τουρκοαιγυπτιακής διοίκησης. Με την παραχώρηση του δικαιώματος εισπράξεως των φόρων ο Mauhamet-Ali προβαίνει στη διοικητική οργάνωση της ν. Θάσου μ' αποτέλεσμα τη βαθμιαία διαμόρφωση στο νησί ενός ιδιόμορφου καθεστώτος τουρκοαιγυπτιακής διοίκησης. Οι κάτοικοι της Θάσου πληρώνουν τους φόρους στη χεδιβική αρχή, τη διορισμένη από την Αίγυπτο, για να διευθύνει τις υποθέσεις του «Βακούφιου Καβάλας» και να ασκεί εποπτεία στη διοίκηση του νησιού³⁷.

Το 1902 όμως, μετά από επέμβαση της Οθωμανικής Κυβέρνησης, καταλύεται το καθεστώς της τουρκοαιγυπτιακής διοίκησης και η ν. Θάσος εξομοιώνεται πλέον, από διοικητική άποψη, με τις υπόλοιπες επαρχίες της οθωμανικής αυτοκρατορίας³⁸.

Χαρακτηριστική είναι η απόφαση του Surasi Devlet (αντίστοιχου προς το Συμβούλιο Επικρατείας), η οποία εκδόθηκε λίγα χρόνια αργότερα και στην οποία τονίζεται ότι η υφιστάμενη στη ν. Θάσο βακουφική διεύθυνση δε διαφέρει από τα υπόλοιπα βακούφια, καθώς επίσης ότι πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη σοβαρότητα στο συγκεκριμένο ζήτημα, ώστε να μην οδηγήσει στη δημιουργία πολιτικού ζητήματος³⁹.

36. Σύμφωνα με το άρθρο 4 του 08ΝπΓαιών (Υπουργείο Δικαιοσύνης, Οθωμανικοί Δικαστικοί Νόμοι, τευχ. 1, εν Αθήναις 1915) η κατηγορία των καταχρηστικών βακουφικών γαιών διακρίνεται περαιτέρω σε τρεις υποκατηγορίες: α) στις γαίες των οποίων η κυριότητα ανήκει στο Δημόσιο και των οποίων μόνο τα δημόσια τελέσματα έχουν αφιερωθεί, β) στις γαίες των οποίων η κυριότητα και οι φόροι καθώς και η δεκάτη ανήκουν στο Δημόσιο και μόνο το δικαίωμα εξουσιάσεως (*hakk-i tasarruf*) αφιερώνεται και γ) στις γαίες των οποίων η κυριότητα ανήκει στο Δημόσιο, αλλά το δικαίωμα εξουσιάσεως καθώς και η δεκάτη και τα υπόλοιπα δημόσια τελέσματα ανήκουν στο αφιέρωμα.

37. Βλ. Σ. Μερτζίδη, *Θασιακά*, ό.π., σ. 280, Γ. Σωτηριάδη, *Θάσος*, μελέτη δημοσιευμένη στο μηνιαίο δημοσίευμα «Η Μελέτη», τευχ. 10, Αθήνα 1912, σ. 584, βλ. επίσης Α. Βακαλόπουλο, *Ιστορία της Θάσου*, ό.π., σ. 82 κε. για τα τουρκικά και αιγυπτιακά διοικητικά όργανα.

38. Βλ. Γ. Παπαευστρατίου, *Ιστορία της ν. Θάσου*, ό.π., σ. 166 κε., επίσης Α. Βακαλόπουλο, ό.π., σ. 158 κε. Η τουρκική κυβέρνηση επωφελήθηκε από τις διαμαρτυρίες των ιδίων των Θασίων και προέβη σε κατάλυση της Αιγυπτιακής διοικήσεως, η οποία είχε οδηγήσει σε βαθμιαία απόκτηση κυριαρχικών δικαιωμάτων πάνω στο νησί, βλ. επίσης Θασιακά, περιοδική έκδοση της Θασιακής Ένωσης Καβάλας, επιμέλεια Κ. Χιόνης, τ. 2, 1985, Καβάλα 1985, όπου είναι δημοσιευμένες δύο επιστολές του Χ. Κόντνυ και Π. Δρόσου, οι οποίες αναφέρονται στο ιστορικό γεγονός του 1902.

39. Βλ. το υπ' αριθμ. 67 έγγραφο από το παράρτημα της ΓΕ, ό.π., σ. 188.

Η διεύθυνση του βακουφίου, μετά την κατάλυση της τουρκοαιγυπτιακής διοίκησης του νησιού, εξακολούθησε να ασκεί τα δικαιώματά της, της εισπράξεως και διαχειρίσεως των φορολογικών προσόδων. Η κατάσταση αυτή διατηρήθηκε μέχρι τον πρώτο βαλκανικό πόλεμο.

β. *Γένεση του βακουφικού ζητήματος*. Το έτος 1912 μοίρα του ελληνικού στόλου ανακατέλαβε τη Θάσο⁴⁰ απαλλάσσοντας τους κατοίκους της από τον οθωμανικό ζυγό. Δεν άργησε όμως ταυτόχρονα να ανακύψει και το ζήτημα του Βακουφίου, καθώς και της εφεξής δικαιοδοσίας της χεδιβικής αρχής στο νησί.

Γεγονός είναι ότι με την κατάληψη του νησιού οι διοικητικοί υπάλληλοι της οθωμανικής αυτοκρατορίας αιχμαλωτίστηκαν σ' αντίθεση προς τους χεδιβικούς υπαλλήλους του Βακουφίου, οι οποίοι έμειναν ανενόχλητοι, καθώς δεν ασκούσαν πλέον δικαιοδοσία πάνω στο νησί⁴¹.

Ο διευθυντής όμως του Βακουφίου, ο Σερίφ Βέης, κατόρθωσε να εξάψει τα πνεύματα και ιδίως του χεδίβη της Αιγύπτου, ο οποίος άρχισε να εκδηλώνει έντονα τις ανησυχίες του για την τύχη των δικαιωμάτων του στη νήσο Θάσο⁴².

Οι κάτοικοι τότε του νησιού για να προλάβουν τη δημιουργία παρεξηγήσεων και για να διαφωτίσουν την κοινή γνώμη για τη σχέση που συνέδεε τη Θάσο με το Βακούφιο Καβάλας έστειλαν υπόμνημα στην ελληνική κυβέρνηση⁴³. Σ' αυτό τονίζεται ορθά ότι οι φόροι, και όχι οι γαίες της Θάσου, αποτέλεσαν το αντικείμενο της παραχωρήσεως προς το Mauhamet-Ali. Το δικαίωμα της παραχωρήσεως των φόρων από το Σουλτάνο απέρρεε από τα κυριαρχικά του δικαιώματα και επομένως υφίσταται κατά το χρονικό διάστημα της

40. Βλ. Γ. Παπαευστρατίου, *Ιστορία της ν. Θάσου*, ό.π., σ. 154 κε., επίσης Κ. Χιδώνη, *Η απελευθέρωση της Θάσου και η εγκατάσταση των πρώτων αρχών*, στην περιοδική έκδοση «Θασιακά», ό.π., σ. 17-37.

41. Βλ. Γ. Παπαευστρατίου, ό.π., σ. 163.

42. Ο Σερίφ Βέης χρησιμοποιεί τον ημερήσιο τύπο για να διαβάλλει τις αρχές του νησιού. Η αραβική εφημερίδα «Αχράμ» την 21η Φεβρουαρίου 1914 γράφει: «Αι ελληνικάί αρχαί της Θάσου εξακολουθούν να κακομεταχειρίζονται τους υπαλλήλους των εν τη νήσφ χεδιβικών Βάκφ. Έλλην επιθεωρητής διωρίσθη όπως εποπτεύη τα ελαιοτριβεία. Ούτος ημπόδισε τους χεδιβικούς υπαλλήλους να εισπράττωσι την δεκάτη... και ειδοποίησε τους υπαλλήλους των Βάκφ ότι δεν τους αναγνωρίζει καμίαν επίσημον ιδιότητα». Την 23η του ίδιου μήνα γράφει: «εξ ασφαλούς πηγής πληροφορούμεθα ότι η ελληνική κυβέρνηση ημπόδισε τους χεδιβικούς υπαλλήλους της νήσου να επεμβαίνωσι εις τα διοικητικά καθήκοντα μέχρι οριστικού διακανονισμού του ζητήματος. Η ελληνική κυβέρνησις ουδόλως παράδωξον να παραβλέψει τα χεδιβικά συμφέροντα», βλ. Γ. Παπαευστρατίου, ό.π., σ. 163-164.

43. Το κείμενο του σχετικού υπομνήματος βλ. στον Γ. Παπαευστρατίου, ό.π., σ. 164-171.

κυριαρχίας του. Από τη στιγμή της κατάλυσης της οθωμανικής κυριαρχίας, ως αποτέλεσμα της καταλήψεως του νησιού από τα ελληνικά στρατεύματα, αυτοδίκαια επέρχεται κατάργηση κάθε δικαιώματος φορολογίας, τα οποία και μεταβιβάζονται, όπως είναι φυσικό, στην κυρίαρχη πλέον ελληνική κυβέρνηση.

γ. Η κατάργηση της βακουφικής δεκάτης. Τη θέση αυτή επιβεβαιώνει και η συνθήκη που συνομολογήθηκε μεταξύ των κυβερνήσεων της Ελλάδας και Τουρκίας, την 1/14 Νοεμβρίου 1913, στην Αθήνα⁴⁴.

Όπως ρητά ορίζεται στο άρθρο 12 παρ. 6 της συνθήκης, η «βακουφική δεκάτη» καταργείται. Με τον όρο όμως «βακουφική δεκάτη», κατά ερμηνευτική επέκταση, συμπεριλαμβάνεται γενικότερα και κάθε δικαίωμα εισπράξεως δημοσίων φόρων και άλλων προσόδων εκ μέρους των βακουφικών ιδρυμάτων, εξαιτίας του ότι βασίζονται πάνω στην ίδια αρχή, σύμφωνα με την οποία δεν είναι δυνατό να νοηθεί ενάσκηση των κυριαρχικών δικαιωμάτων του κράτους από κοινωφελή ιδρύματα⁴⁵.

δ. Νομοθετική αναγνώριση και προστασία των ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων και των βακουφίων. Δε συμβαίνει όμως το ίδιο και στην περίπτωση κατά την οποία η αφιέρωση της γης περιλαμβάνει και το δικαίωμα πλήρους χρήσεως και καρπώσεως αυτής (tasarruf)⁴⁶. το δικαίωμα αυτό δεν καταργείται.

Στην περίπτωσή μας, το Βακούφιο Καβάλας ανάμεσα στα περιουσιακά του στοιχεία είχε και ορισμένα ακίνητα κτήματα που αγοράσθηκαν με χρήματα της βακουφικής περιουσίας⁴⁷. Δεδομένου ότι τα κτήματα αυτά βρίσκονταν στις περιοχές της Καβάλας και της ν. Θάσου, οι οποίες είχαν χαρακτηριστεί ως γαίες δημόσιες, η ψιλή κυριότητα αυτών (rakabe) ανήκε στο Δημόσιο και μόνο το δικαίωμα επικαρπίας (tasarruf) ανήκε στη βακουφική περιουσία.

Εξαιτίας του ότι η κυριότητα (rakabe) των δημόσιων γαιών ανήκε στο

44. Νόμος ΔΣΙΓ' (υπ' αριθμ. 4213)/1913: περί κυρώσεως της μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας συμβάσεως περί ειρήνης της 1/14 Νοεμβρίου 1913 (ΕτΚ 229/14 Νοεμβρίου 1913, τ. Α' σ. 809).

45. Βλ. Ν. Π. Ελευθεριάδη, Γνωμοδοτήσεις περί κτηματικών ζητημάτων και διαφορών εν ταις Ν. Χώραις, τ. 2 (ανατύπωσης εκ του Δελτίου του Υπουργείου των Οικονομικών), Αθήναι 1919, αύξ. αριθμ. 105, σ. 118-120.

46. Στις περιπτώσεις που στην αφιέρωση της γης περιλαμβάνεται και το tasarruf πρέπει να αποδεικνύεται αυτό με σαφήνεια, γιατί η γνώμη που διαμορφώθηκε από το ΝΣΚ μέσα από την εξέταση πολλών περιπτώσεων είναι ότι συνήθως τέτοιες περιπτώσεις οφείλονται κυρίως σε καταχρήσεις, βλ. Ν. Π. Ελευθεριάδη, Γνωμοδοτήσεις, ό.π., αύξ. αριθμ. 105, σ. 120.

47. Βλ. σχετικά παραπάνω υπό Β, Ι, στ.

οθωμανικό κράτος, οι γαίες αυτές μετά την κατάλυση της οθωμανικής κυριαρχίας περιήλθαν στο Ελληνικό Δημόσιο «δικαίῳ κατακτήσεως»· η κυριότητα όμως του Ελληνικού Δημοσίου υποχωρεί στις περιπτώσεις κεκτημένων ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων, οι δικαιούχοι των οποίων ήταν εφοδιασμένοι με κτηματολογικούς ιδιοκτησιακούς τίτλους (tapu)⁴⁸.

Σύμφωνα με το άρθρο 6 παρ. 2 και 3 της συνθήκης των Αθηνών του 1913 τα *ιδιοκτησιακά* δικαιώματα τόσο των φυσικών όσο και των νομικών προσώπων σε ακίνητα των κατειλημμένων από την Ελλάδα χωρών θα αναγνωρισθούν από την ελληνική κυβέρνηση.

Επίσης στο άρθρο 12 παρ. 1 και 2 της ίδιας συνθήκης ορίζεται ότι «τα βακούφια έσονται σεβαστά, οία διετέλουν κατά την στρατιωτικήν κατάληψιν δυνάμει των ισχυόντων οθωμανικών νόμων, θα διοικούνται δε ταύτα υπό των μουσουλμανικών κοινοτήτων, αίτινες θα σέβονται τα δικαιώματα των μουτεβελήδων»⁴⁹.

ε. Όπως προκύπτει όμως από ιστορικά δεδομένα η σχετική συνθήκη των Αθηνών δεν εφαρμόστηκε στην περίπτωση του Βακουφίου Καβάλας. Ποιοι ήταν όμως οι λόγοι που απέκλεισαν το προαναφερόμενο Βακούφι από την υπαγωγή του στους ορισμούς της συνομολογημένης μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας συνθήκης του 1913; Στην προσπάθεια ανεύρεσης των λόγων αυτών και τη διερεύνηση της ορθότητάς τους σημαντική είναι η συνδρομή της ιστορίας της Αιγύπτου.

στ. *Η Αίγυπτος ως επαρχία της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Ανακήρυξη της σε βρετανικό προτεκτοράτο.* Η Υψηλή Πύλη, το έτος 1866, απονέμει τον τίτλο του Χεδίβη (= Κύριος, Αρχιεός) στο διοικητή της Αιγύπτου, τίτλος που απονεμόταν σε διοικητές επαρχιών ανεξάρτητων της κεντρικής διοίκησης. Η Αίγυπτος όμως συνεχίζει να είναι αποστερημένη διεθνούς ικανότητας δικαίου, αν και η υποτέλειά της στην οθωμανική αυτοκρατορία καθίσταται περισσότερο τυπική παρά ουσιαστική· δε διαθέτει δική της διπλωματική και προξενική αντιπροσώπευση στο εξωτερικό και γιαυτό οι Αιγύπτιοι, όταν παρουσιάζεται ανάγκη, απευθύνονται στις οθωμανικές πρεσβείες και τα προξενεία.

Την 18η Δεκεμβρίου 1914 με μονομερή προκήρυξη της βρετανικής κυβέρνησεως κηρύσσεται βρετανικό προτεκτοράτο. Κάτω από το καθεστώς αυτό, τη φροντίδα διεθνούς εκπροσωπήσεως της Αιγύπτου αναλαμβάνουν οι αντιπρόσωποι της Μ. Βρετανίας⁵⁰.

48. Πολυμελές Πρωτοδικείο Θεσσαλονίκης 2692/67, ΕλλΔικ. 1968/178.

49. ΑΠ 340/1930, Θ. ΜΒ', 114-ΑΠ 172/1932 Θ. ΜΓ', 549-ΑΠ 231/1932, Θ. ΜΓ', 622-ΠολΠρΘεσπρ. 70/71 ΑρχΝ ΚΒ', 440.

50. Βλ. Ρ. Ραδόπουλος, Ο βασιλεύς Φουάτ ο Αος και η αναγεννώμενη Αίγυπτος, Αλε-

Όπως προκύπτει από τα παραπάνω, η Αίγυπτος δεν ήταν χώρα με δική της διπλωματική εκπροσώπηση κατά το χρόνο της συνάψεως της συνθήκης των Αθηνών (1/14 Νοεμβρίου 1913) και συνεπώς ως υποτελής (έστω τυπικά) του οθωμανικού κράτους δεσμεύεται από αυτήν και υπάγονται στις ρυθμίσεις της τα δικαιώματα των Αιγυπτίων-Οθωμανών υπηκόων πάνω στο Βακούφιο Καβάλας.

ζ. *Οριστική εξάλειψη της οθωμανικής κυριαρχίας στην Αίγυπτο.* Την ανακήρυξη της Αιγύπτου σε βρετανικό προτεκτοράτο ακολούθησαν άλλα ιστορικά γεγονότα, που είχαν ως άμεση συνέπεια την οριστική εξάλειψη της οθωμανικής κυριαρχίας σ' αυτήν.

Την 15η Μαρτίου 1922 ο διοικητής της Αιγύπτου Fouad I, στο διάγγελμα που απευθύνει προς τον αιγυπτιακό λαό, κηρύσσει την Αίγυπτο «κράτος κυρίαρχο και ανεξάρτητο» και λαμβάνει ο ίδιος τον τίτλο του «βασιλιά της Αιγύπτου»⁵¹. Δικαιολογημένα⁵² λοιπόν κατά μία άποψη δεν υπάγονται τα δικαιώματα των Αιγυπτίων στη ρύθμιση της σύμβασης περί ανταλλαγής των ελληνικών και τουρκικών πληθυσμών⁵³, η οποία συνομολογήθηκε μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας την 30η Ιανουαρίου 1923.

η. *Ρυθμίσεις της ελληνοτουρκικής συμβάσεως του 1923.* Με τη σύμβαση αυτή ορίζεται η υποχρεωτική ανταλλαγή των ελληνο-τουρκικών πληθυσμών και συνακόλουθα ρυθμίζεται η τύχη των περιουσιών αυτών και των κεκτημένων ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων.

Σύμφωνα με τα άρθρα 9 και 11 κε. της σχετικής συμβάσεως, προβλέπεται η ίδρυση Μικτής Επιτροπής, στη διαδικασία της οποίας ανήκει και η εκτίμηση της κινητής και ακίνητης περιουσίας των ανταλλάξιμων πληθυσμών, που τίθεται σε εκκαθάριση. Στη δικαιοδοσία αυτή υπόκειται και η περιουσία των αγαθοεργών ιδρυμάτων⁵⁴, στην οποία, κατά τη γνώμη μου, υπάγεται και

Ξάνδρεα 1930, σ. 151, 226, επίσης Dictionnaire Diplomatique de l'Academie Diplomatique Internationale, publié par M. Frangulis, Paris, v. I, p. 776.

51. P. Ραδόπουλος, ό.π., σ. 202, 207, επίσης Dictionnaire Diplomatique, op. cit., v. III (Supplement), p. 780.

52. Σύμφωνα με το δίκαιο των Συνθηκών - που αναπτύχθηκε εθιμικά και κωδικοποιήθηκε στη σύμβαση της Βιέννης του 1969 - αυτές παράγουν δίκαιο που δεσμεύει καταρχήν μόνο τα συμβαλλόμενα μέρη. Αντίθετα, είναι νομικά αδιάφορη για τα μέλη της Διεθνούς κοινότητας, που δεν έχουν δεσμευθεί με εκδήλωση της βουλήσεώς τους, να διέπονται από το δίκαιο της συνθήκης αυτής, βλ. K. Ιωάννου, K. Οικονομίδη, X. Ροζάκη, A. Φατούρου, Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο, τ. Β', ημίτ. Α', Αθήνα 1983, σ. 173 κε.

53. Κυρώθηκε με το Ν.Δ. 25/25-8-1923 (ΕτΚ φ. 238/25-8-1923, τ. Α').

54. Βλ. άρθρο 9 παρ. 2 της συμβάσεως της Λωζάννης της 30-1-1923, επίσης E. I. Τσουδερό, Η αποζημίωσις των ανταλλαξιμων, Αθήνα 1927, σ. 17 κε.

το Βακούφιο Καβάλας, για τους λόγους που αμέσως παρακάτω θα εκτεθούν.

θ. *Το Βακούφιο Καβάλας υπό την κυριαρχία του οθωμανικού κράτους.* Σύμφωνα με τον ιερό νόμο του Ισλάμ (Seri à) τα ευαγή καθιδρύματα θεωρούνται κτήματα του Θεού, υπό την κυριότητα και προστασία του οποίου τελούν κοινωφελές ίδρυμα το οποίο να έχει δική του περιουσία και δική του προσωπικότητα δεν μπορεί να νοηθεί⁵⁵. Οι Έφοροι που διορίζονται για τη διαχείριση της περιουσίας, της αφιερωμένης σε φιλανθρωπικούς σκοπούς, θεωρούνται απλοί υπηρέτες του Υψίστου και εκτελεστές των όρων της αφιερώσεως⁵⁶. Επιπρόσθετα, όπως ήδη προαναφέρθηκε, το Βακούφιο Καβάλας ανήκε στα καταχρηστικά αφιερώματα, δηλ. την περιουσία του συνιστούσαν όχι κτήματα πλήρους ιδιοκτησίας αλλά γαίες δημόσιες, των οποίων η κυριότητα ανήκει αναμφισβήτητα στο Δημόσιο και μόνο το δικαίωμα επικαρπίας είναι αφιερωμένο στην εξυπηρέτηση των αναγκών του ευαγούς ιδρύματος.

Η ιδιότητα λοιπόν του ιδρυτή καταχρηστικού βακουφίου, καθώς επίσης και του διαχειριστή της βακουφικής περιουσίας (mütevelli) δεν προσδίδει σ' αυτούς ιδιοκτησιακά δικαιώματα επί του ευαγούς καταστήματος ούτε επί της περιουσίας, η οποία χρησιμεύει στη συντήρησή του⁵⁷.

Επομένως, όπως συνάγεται από τα παραπάνω, το Βακούφιο Καβάλας υπαγόταν στην κυριαρχία του οθωμανικού κράτους, την οποία διαδέχθηκε, με την κατάληψη των Ν. Χωρών, το ελληνικό κράτος. Όσον αφορά λοιπόν τα ακίνητα αυτά, έπρεπε να συμπεριληφθούν από τη Μικτή Επιτροπή και να υποβληθούν στο καθεστώς των ανταλλάξιμων κτημάτων⁵⁸. Σχετικά με την τύχη των διαχειριστικών δικαιωμάτων των Αιγυπτίων, αυτά δεν χρειάζονταν ιδιαίτερη ρύθμιση, αφού υφίσταντο απλά και μόνο για να εξυπηρετούν τη λειτουργία του ευαγούς ιδρύματος, και επομένως παύουν με τη διάλυση αυτού.

III. Η διαμορφωμένη στις μέρες μας κατάσταση. Οριστικοποίηση των βακουφικών ιδιοκτησιών με το Ν. 1490/1984.

α. *Εισαγωγικά.* Γεγονός είναι ότι η ακίνητη περιουσία του Βακουφίου Καβάλας εξαιρέθηκε της ανταλλαγής, με αποτέλεσμα να μην υπάγεται στη διαχειριστική εξουσία της Ειδικής Υπηρεσίας Διαχείρισης Ανταλλαξιμων Κτημάτων.

55. Η έννοια του νομικού προσώπου είναι άγνωστη στο Ιερό Μουσουλμανικό Δίκαιο, βλ. Ν. Π. Ελευθεριάδη, Οι Μουσουλμάνοι εν Ελλάδι, ό.π., σ. 24 κε.

56. Βλ. Ν. Π. Ελευθεριάδη, Η ακίνητος ιδιοκτησία, ό.π., σ. 80.

57. Βλ. τους σχετικούς κτηματολογικούς τίτλους ιδιοκτησίας, όπου στη θέση του ιδιοκτήτη αναγράφεται: δια λογαριασμόν του Εβκαφίου Μεχμέτ-Αλή πασά.

58. Για την κρατική διαχείριση της ανταλλαξιμου περιουσίας, βλ. Ε. Ι. Τσουδερό, ό.π., σ. 26 κε.

Από την άλλη πλευρά, συνεχίζουν να ασκούν διαχειριστικές πράξεις επί της βακουφικής περιουσίας, όπως και προηγουμένως, τα πρόσωπα τα καθορισμένα μέσα από το αφιερωτήριο (vakfiye ή vakifname) της 25ης Ιουνίου 1813⁵⁹.

Το ευαγές ίδρυμα της Καβάλας, το οποίο λειτούργησε ως Ιεροδιδασκαλείο (Medrese) μέχρι το 1902 και από τότε και εφεξής ως Πτωχοκομείο (Imaret), έπαυσε να υφίσταται «εν τοις πράγμασι» από τον Ιούνιο του 1924⁶⁰. Φανερό είναι ότι τα έσοδα της βακουφικής περιουσίας δεν εξυπηρετούσαν πλέον τους φιλανθρωπικούς σκοπούς για τους οποίους προσδιορίστηκαν, αλλά αποτέλεσαν στο εξής πηγή εσόδων για τους εκάστοτε διαχειριστές.

Ως τελευταίος διαχειριστής⁶¹ της βακουφικής περιουσίας φέρεται ο βασιλιάς Farouk (1936-1952), μετά την εκθρόνιση του οποίου η αιγυπτιακή κυβέρνηση δημεύει την ιδιωτική του περιουσία, συμπεριλαμβανομένης και της βακουφικής. Από τότε η διαχείριση αυτής ανήκει στο Αιγυπτιακό Δημόσιο και ειδικότερα στη δικαιοδοσία του Υπουργείου των Εβκαφίων⁶².

β. Διενέργεια διαχειριστικών πράξεων από την αιγυπτιακή κυβέρνηση. Συγκεκριμένα ο Υπουργός των Vakf, με την ιδιότητα του διαχειριστή του Βακουφίου Καβάλας, χορηγεί με πληρεξούσιο σε Έλληνα υπήκοο την εξουσία να ασκεί πράξεις διαχειρίσεως στο όνομα του Αιγύπτιου Υπουργού. Στο σχετικό πληρεξούσιο γίνεται ειδική αναφορά-θετική και αρνητική-των διαχειριστικών πράξεων που είναι εξουσιοδοτημένος να ασκεί. Ανάμεσα σ' αυτές είναι η υποχρέωσή του να υποβάλλει λογαριασμούς εσόδων και εξόδων στην αιγυπτιακή πρεσβεία της Ελλάδας και να καταθέτει σ' αυτήν τα χρηματικά ποσά που εισπράττει· επίσης είναι υποχρεωμένος να προβαίνει σε εκμισθώσεις των ακινήτων και να ασκεί τις απαιτούμενες πράξεις κατά των σφετεριστών και των μισθωτών που δυστροπούν στην εκπλήρωση των υποχρεώσεών τους⁶³.

59. Σύμφωνα με τη βούληση του ιδρυτή του Βακουφίου Καβάλας, το διαχειριστικό λειτούργημα της βακουφικής περιουσίας επιφυλάσσεται στο μεγαλύτερο κάθε φορά ομόρριζο κληρονόμο του, βλ. Στ. Καλοδούκα, Υπόμνημα της 8ης Νοεμβρίου 1982, σ. 17.

60. Βλ. Συλλογική Εργασία των Μαθητών της Α' Λυκείου Αρρένων Καβάλας, Γνωριμία με την πόλη και το Ν. Καβάλας, Καβάλα 1979, σ. 44· επίσης Στ. Καλοδούκα, Υπόμνημα της 8ης Νοεμβρίου 1982, σ. 27.

61. Βλ. τη βασίμη επιχειρηματολογία του Στ. Καλοδούκα - ό.π., σ. 16 κε. - ως προς τη μη νόμιμη ενάσκηση του διαχειριστικού λειτουργήματος από την 17η Ιουλίου 1922.

62. Για το θεσμό των Vakf στην Αίγυπτο βλ. Ρ. Ραδόπουλο, ό.π., σ. 258 κε.

63. Το σχετικό πληρεξούσιο είναι καταχωρημένο στο Κάιρο με αριθμό 18033/31-12-1959.

Με απόφαση πληρεξουσιοδότησης του Υπουργού των Βακουφίων⁶⁴, που εκδόθηκε κατόπιν του υπ' αριθμ. 160/1963 Υπουργικού Διατάγματος της ΗΑΔ⁶⁵, είχε συσταθεί Επιτροπή για να αναχωρήσει για την Ελλάδα, με σκοπό να προβεί στις απαιτούμενες ενέργειες για τη διάθεση της περιουσίας του Βακουφίου Καβάλας. Η Επιτροπή αυτή εξουσιοδοτήθηκε να διεξάγει διαπραγματεύσεις για την πώληση των κτημάτων, να αποφασίσει την πώλησή τους, να υπογράψει τα πωλητήρια συμβόλαια, καθώς και να εισπράξει το τίμημα⁶⁶.

γ. *Αντιμετώπιση του ζητήματος από την ελληνική πολιτεία.* Από την άλλη πλευρά, η ελληνική πολιτεία προβαίνει στη διενέργεια των ακόλουθων πράξεων:

Την 4η Δεκεμβρίου 1962 αποστέλλεται έγγραφο από το Υπουργείο Εξωτερικών προς το Υπουργείο των Οικονομικών με το οποίο διευκρινίζεται ότι η από 29 Σεπτεμβρίου 1948 σύμβαση μεταξύ Ελλάδας και Αιγύπτου⁶⁷ δεν απέβλεπε στην επίλυση του βακουφικού ζητήματος της Καβάλας, και δεν ασκεί καμία επίδραση στο νομικό καθεστώς αυτού, αλλά εναπόκειται στο αρμόδιο Γνωμοδοτικό Συμβούλιο να αποφανθεί για την ανταλλαξιμότητα της βακουφικής περιουσίας και της επακόλουθης κατάληψής της από το Ελληνικό Δημόσιο.

Η σχετική διευκρίνιση έγινε, γιατί προκάλεσε βάσιμη ανησυχία το γεγονός ότι στα άρθρα 2 και 3 της συμβάσεως αυτής ορίζεται η έκπτωση, από την αποζημίωση που θα κατέβαλλε η αιγυπτιακή κυβέρνηση, του ποσού των ζημιών τις οποίες είχαν υποστεί στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια του πολέμου οι περιουσίες των Βασιλικών Ιδιωτικών Βακουφίων. Φανερό είναι ότι η σχετική ρύθμιση αποτελεί αναγνώριση - έστω έμμεση - από την ελληνική κυβέρνηση του βακουφικού καθεστώτος της Καβάλας και της ν. Θάσου.

64. Υπ' αριθμ. 1000/327/10/1963 της 24ης Οκτωβρίου 1963.

65. ΥΔ 160/1963 «περί διαπραγματεύσεως και πωλήσεως των ακινήτων ΒΑΚΦ της περιοχής της Καβάλας».

66. Η απευθείας είσπραξη του τιμήματος από την Επιτροπή δεν ήταν δυνατή, γιατί συνιστούσε παράβαση του ΑΝ 1704/1939 «περί προστασίας του εθνικού νομισματός», σύμφωνα με τις διατάξεις του οποίου τα εισπραττόμενα χρήματα πρέπει να κατατίθενται στην Τράπεζα της Ελλάδας, σε πιστωμένο ίδιο δεσμευμένο λογαριασμό υπέρ του δικαιούχου. Κατ' αυτόν τον τρόπο καθορίσθηκε η καταβολή του τιμήματος στο συμβολαιογραφικό έγγραφο, που συντάχθηκε στην Καβάλα στις 29-11-1963, με το οποίο χορηγούνταν από την Επιτροπή ειδική πληρεξουσιότητα στο διευθυντή του Βακουφίου Καβάλας για την πώληση συγκεκριμένων ακινήτων.

67. Η «συμφωνία μεταξύ της βασιλικής κυβερνήσεως της Αιγύπτου και της βασιλικής κυβερνήσεως της Ελλάδος σχετικής με την αποζημίωσιν των υπηκόων των δύο χωρών» υπογράφηκε στο Κάιρο την 28-9-1948.

Το επόμενο έτος, και συγκεκριμένα στις 22 Νοεμβρίου 1963, με απόφαση του Υπουργού των Οικονομικών διατάσσεται κατάληψη των ακινήτων του Βακουφίου Καβάλας, γιατί ανήκουν στην ανταλλάξιμη περιουσία μετά την, από 3 Ιανουαρίου 1923, σύμβαση της ανταλλαγής των ελληνο-τουρκικών πληθυσμών. Έγινε τότε μάταια πιστευτό ότι με την ενέργεια αυτή του Υπουργού των Οικονομικών λύθηκε οριστικά το ζήτημα.

Η σύμβαση όμως που υπογράφηκε στην Άγκυρα, στις 9 Δεκεμβρίου 1933, μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας⁶⁸ περί καταργήσεως της Μικτής Επιτροπής, απαγόρευε την, μετά τη διάλυση της Μικτής Επιτροπής, κατάληψη από την ελληνική κυβέρνηση ακινήτων που βρίσκονταν στην Ελλάδα και ανήκαν σε πρόσωπα οποιασδήποτε κατηγορίας από τις προβλεπόμενες στη σχετική σύμβαση⁶⁹.

δ. Αποτελέσματα των ενεργειών της ελληνικής πολιτείας. Οι προαναφερόμενες ενέργειες εκ μέρους της ελληνικής πολιτείας δεν επηρέασαν καθόλου την προϋπάρχουσα κατάσταση, αφού το Υπουργείο των Βακουφίων, διά μέσου του ειδικού πληρεξουσίου του, εξακολουθούσε να ασκεί διαχείριση προβαίνοντας σε εκμισθώσεις και εκποιήσεις των βακουφικών κτημάτων.

Επίσης όταν, με την κήρυξη εκτάσεως της ν. Θάσου ως αναγκαστικά απαλλοτριωτέας, υποβλήθηκε αίτηση (υπ' αριθμ. 434/1965) για τον καθορισμό της προσωρινής τιμής μονάδας αποζημιώσεως, η αιγυπτιακή κυβέρνηση διεκδίκησε την κυριότητα της παραπάνω εκτάσεως· το δικαίωμα κυριότητάς της στήριξε στο γεγονός ότι «από αμνημονεύτων ετών και έως σήμεραν νέμεται και κατέχει την απαλλοτριωμένην έκτασιν ο εκάστοτε διαχειριστής των αιγυπτιακών βακουφικών κτημάτων» δεδομένου και ότι από το υποθηκοφυλακείο της Θάσου αφαιρέθηκαν από τις βουλγαρικές δυνάμεις κατοχής (1940-1944) οι τόμοι Α' μέχρι και Ε'.

Η παραπάνω αίτηση έγινε δεκτή με την υπ' αριθμ. 128/1965 απόφαση του Πρωτοδικείου Καβάλας, την οποία ακολούθησε η έκδοση της υπ' αριθμ. 645/1966 αποφάσεως του ίδιου Πρωτοδικείου, με την οποία καθορίστηκε η καταβλητέα αποζημίωση, δικαιούχος της οποίας αναγνωρίστηκε το Αιγυπτιακό Δημόσιο.

ε. Δικαστικές διαμάχες με αφορμή το βακουφικό ζήτημα. Έπειτα από όλα αυτά, ως τελευταία διέξοδος ανακίνησης του ζητήματος επινοήθηκε η οδός των δικαστικών αγώνων. Καταγγελίες που υποβλήθηκαν αφενός κατά του διαχειριστή της βακουφικής περιουσίας και εκπροσώπου του Αιγυπτιακού Δημοσίου και αφετέρου κατά των εκμισθωτών και αγοραστών των βακουφι-

68. Κυρώθηκε με το Ν. 6018 της 2/5 Φεβρουαρίου 1934.

69. ΑΠ 439/1960, ΕλλΔικ. 1960, 854.

κών κτημάτων, οδήγησαν στην κίνηση της ποινικής διαδικασίας, η οποία κατάληγε πάντοτε σε αθωωτικές αποφάσεις⁷⁰.

Οι κατηγορίες που αποδόθηκαν στα παραπάνω πρόσωπα ήταν οι εξής: 1. παράβαση της νομοθεσίας περί συναλλάγματος⁷¹ και συγκεκριμένα: 1α. όσον αφορά τους μισθωτές, αυτοί αντί να καταθέτουν τα μισθώματα στην Τράπεζα της Ελλάδας για να πιστωθεί στη συνέχεια ίδιος δεσμευμένος λογαριασμός υπέρ του Αιγυπτιακού Δημοσίου ως δικαιούχου, παρέδιδαν αυτά στον εκπρόσωπο του Αιγυπτιακού Δημοσίου στην Καβάλα, και 1β. όσον αφορά τον ίδιο τον πληρεξούσιο του Αιγυπτιακού Δημοσίου για τη διαχείριση των βακουφικών κτημάτων, κατηγορήθηκε για το λόγο ότι τα μισθώματα που εισέπραττε δεν τα κατέθετε στην Τράπεζα της Ελλάδας, ώστε να πιστωθεί στη συνέχεια ίδιος δεσμευμένος λογαριασμός υπέρ του Αιγυπτιακού Δημοσίου, αλλά τα κατέθετε στην Τράπεζα της Ελλάδας στην Αθήνα και στο όνομα της εκεί αιγυπτιακής πρεσβείας, 2. απάτη κατά συναυτουργία, και συγκεκριμένα όλα τα παραπάνω πρόσωπα κατηγορήθηκαν ότι με τη συμπεριφορά τους απέκρυψαν εν γνώσει τους το γεγονός ότι τα βακουφικά ακίνητα ανήκουν στο Ελληνικό Δημόσιο, με συνέπεια τα αρμόδια όργανα να παραλείψουν την κατάληψη των σχετικών εκτάσεων⁷² και με περαιτέρω αποτέλεσμα την περιποίηση παράνομου περιουσιακού οφέλους στο Αιγυπτιακό Δημόσιο με αντίστοιχη ζημία της περιουσίας του Ελληνικού Δημοσίου, και 3. αντιποίηση αρχής, και συγκεκριμένα ο πληρεξούσιος του Αιγυπτιακού Δημοσίου στην Καβάλα κατηγορήθηκε για το λόγο ότι οι εκμισθώσεις των βακουφικών κτημάτων στις οποίες προέβαινε μετά από εντολή του Αιγυπτιακού Δημοσίου συνιστούν εκ προθέσεως αντιποίηση ασκήσεως Δημόσιας Υπηρεσίας, η οποία ανήκε στα αρμόδια όργανα του Δημοσίου.

στ. *Τελική ρύθμιση του ζητήματος με το Ν. 1490/1984*. Τέλος το έτος 1984, ο Ν. 1490 της 7/13-11-1984⁷³ έρχεται να αποδείξει το μάταιο των δικα-

70. ΠλημμΚαβ. 361/1978 της 24 Μαρτίου 1978 (αδημοσίευτη). Τριμ.ΠλημμΚαβ. 754/1981 της 19 Ιουνίου 1981 (αδημοσίευτη). ΠλημμΚαβ. 813/1983 της 29 Ιουλίου 1983 (αδημοσίευτη).

71. Και συγκεκριμένα παράβαση των άρθρων 13 παρ. 1 και 14 του ΑΝ 1704/1939 «περί προστασίας του εθνικού νομίσματος» σε συνδυασμό προς τα άρθρα 1 και 2 του ΑΝ 710/1945 «περί διώξεως και τιμωρίας των παραβάσεων της περί προστασίας του Εθνικού Νομίσματος Νομοθεσίας», όπως αντικαταστάθηκε από το άρθρο 5 του ΑΝ 1539/1950, σε συνδυασμό προς το άρθρο 98 ΠΚ.

72. Βλ. παραπάνω υπό Β, ΙΙΙ, γ, σχετικά με την κατάληψη που διατάχθηκε με απόφαση του Υπουργού των Οικονομικών στις 22-11-1963.

73. Ν. 1490 της 7/13-11-1984, Κύρωση Πρακτικού μεταξύ της Ελλάδος και της Αιγύπτου για τις βακουφικές ιδιοκτησίες Καβάλας και Θάσου (Α' 172), ΚΝοΒ 1984, 1943.

στικών αγώνων και να αναγνωρίσει την ήδη υφιστάμενη κατάσταση, όσον αφορά τις βακουφικές ιδιοκτησίες. Με το νόμο αυτό η ελληνική πολιτεία αναγνώρισε de jure πλέον τα ιδιοκτησιακά δικαιώματα του Αιγυπτιακού Δημοσίου στα βακουφικά ακίνητα, τα οποία οριστικοποιήθηκαν με πίνακες που καταρτίσθηκαν και συμπεριλήφθηκαν στο σχετικό νόμο. Και συγκεκριμένα, σχετικά με τις βακουφικές ιδιοκτησίες που βρίσκονταν υπό ελληνική κατοχή (βλ. πίνακα του παραρτήματος II) συμφωνήθηκε ότι η ελληνική πλευρά θα καταβάλλει στην αιγυπτιακή αποζημίωση για τη μεταβίβαση όλων των δικαιωμάτων της δεύτερης επί των ιδιοκτησιών αυτών, καθώς και την παραίτησή της από οποιεσδήποτε σχετικές αξιώσεις⁷⁴.

Σχετικά με τις υπόλοιπες ιδιοκτησίες (βλ. πίνακα του παραρτήματος I) τα δύο μέρη συμφώνησαν να προβεί η αιγυπτιακή πλευρά, αν το επιθυμεί, στην πώλησή τους σύμφωνα με τους ελληνικούς νόμους⁷⁵. Η ελληνική πλευρά επίσης διαβεβαίωσε ότι θα παράσχει κάθε δυνατή διοικητική βοήθεια για να διευκολύνει τη σύναψη των συμβολαίων πωλήσεως των βακουφικών ιδιοκτησιών.

Γ. ΤΕΛΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Από την όλη διερεύνηση του ζητήματος που επιχειρήθηκε παραπάνω, συνάγεται ότι το Αιγυπτιακό Δημόσιο πέτυχε τελικά μετά από επίμονες διεκδικήσεις του και οργανωμένες ενέργειές του να υπαγάγει το Βακούφιο Καβάλας υπό την κυριαρχική του εξουσία.

Η αδικαιολόγητη παράλειψη εκ μέρους της Μικτής Επιτροπής να συμπεριλάβει και το συγκεκριμένο Βακούφι στα ανταλλάξιμα, κατά τη συνθήκη της Λωζάννης του 1923, κτήματα είχε ανεπανόρθωτες συνέπειες.

Οι πρόσκαιρες και μη μεθοδευμένες ενέργειες εκ μέρους της ελληνικής πολιτείας δεν μπόρεσαν να αποκαταστήσουν το τραγικό λάθος. Αντίθετα, η αιγυπτιακή κυβέρνηση, σταθερή και αμετακίνητη στην τακτική της, επεδίωξε και πέτυχε τη de facto αναγνώριση κυριαρχικών δικαιωμάτων στα βακουφικά ακίνητα.

Και τέλος τον επίλογο στην υπόθεση έρχεται να προσθέσει η ελληνική πολιτεία, η οποία επανειλημμένα υποστήριξε την ανταλλαξιμότητα της περιοχής και τη μη ύπαρξη δικαιωμάτων των Αιγυπτίων σ' αυτήν με το Ν. 1490/1984, αναγνωρίζοντάς τους de jure πλέον ιδιοκτησιακά δικαιώματα. Με τον τρόπο αυτό δικαιώνονται οι προσδοκίες της αιγυπτιακής κυβερνήσεως και επαληθεύεται για άλλη μια φορά η διαπραγματευτική δεξιοτεχνία τους.

74. Βλ. άρθρο 3, Ν. 1490/1984.

75. Βλ. άρθρο 4, Ν. 1490/1984.